

האם קרטל הוא חמור? תלוי באיזה שוק

לפני כחצי שנה הרשיע כבוד השופט יוסף שפירא את הנאשמים בפרשת קרטל המעטפות. גזר הדין ניתן השבוע. רשות ההגבלים העסקיים דרשה הטלת עונשי מאסר של עד כשנתיים מאסר בפועל לחלק מן הנאשמים וכן קנסות עד בסך של מיליוני שקלים. והנה, בית המשפט גזר על הנאשמים גזרי דין קלים יחסית: קנסות בסך של 20 עד 250 אלף ש"ח ועד 6 חודשי מאסר שירוצו בעבודות שירות. לא הוטל כל מאסר בפועל. בית המשפט עצמו ציין כי בעקרון, העונש ההולם בעבירות כלכליות הוא מאסר בפועל. מבצעהן של עבירות כאלה אינם פועלים מתוך מצוקה כלכלית או סוציאלית, וכל מטרתם היא הפקת רווחים קלים על חשבון הציבור. אמנם בית המשפט ציין כי קיימות נסיבות אישיות מקלות בעת גזירת הדין (שותפות בפרויקטים חברתיים בארץ, מובטל, מצב בריאות קשה, עידוד התעשייה בישראל, אחת הנאשמות היוותה חלק קטן וזניח בשוק, שניים מן הנאשמים הינם נכי צה"ל וחלקם בעלי מצב כלכלי רע) אולם, ניתן לשאול בכל זאת - מדוע לא הוטלו על חלק מן הנאשמים עונשי מאסר בפועל?

אם נבחן את גזרי הדין בשנים האחרונות בתחום ההגבלים העסקיים, נראה כי בקרטלים אשר נחשבו כחמורים ושהתקיימו בשווקים עשירים הוטלו על הנאשמים קנסות גבוהים בשיעור של מאות אלפי ₪ עד כמיליון ₪, בקרטלים במדרג הבינוני הוטלו קנסות בשיעור של עד 300,000 ₪, ובקרטלים במדרג הנמוך הוטלו קנסות בשיעור של כמה עשרות אלפי ₪. באשר לקנסות אשר הוטלו על חברות, מדרג הענישה העליון הינו כמה מיליוני ₪, כאשר הקנס הגבוה ביותר הוטל על חברת הפניקס והינו בגובה 12,000,000 ₪, עם זאת יתר הקנסות נעו סביב מיליונים בודדים. על החברות במדרג הענישה הבינוני הוטלו קנסות בשיעור של מאות אלפי ₪, ובמדרג הענישה הנמוך הוטלו קנסות בשיעור עשרות אלפי ₪ ועד לכ- 200,000 ₪. בבואה להסביר מדוע בגזרי דין אשר ניתנו לאחר 2002 לא ניתנו עונשי מאסר בפועל, טענה הרשות כי השיקול המרכזי שהנחה באותם גזרי דין הוא מועד ביצוע העבירה, והשלכתו על רף הענישה שרלוונטי לאותה תקופה. אלא, שביט המשפט לא הבין מדוע קרטל זה הינו מהחמורים אשר התקיימו במדינת ישראל וקבע כי לא שוכנע שאכן כך. לשיטת בית המשפט, שיעורו של קנס צריך להיקבע לא על פי מדרג חיצוני כי אם על פי נסיבותיו של תיק זה, על פי שיטת הענישה האינדיווידואלית, שכן לא הרי מצבה של חברת הפניקס או חברות הגז ומנהליהן, כהרי מצבם של חברות המעטפות ומנהליהן. דומה כי כאן למעשה הוכרע גזר הדין. בית המשפט סבר ככל הנראה כי קרטל בשוק של מעטפות אינו בתחום הענישה הגבוה או אף הבינוני. לעומת קרטל זה, הוא ציין כי קרטל המרצפות הוא הקרטל החמור ביותר אשר נודע עד כה במדינת ישראל, שם נגזרו על הנאשמים העונשים החמורים ביותר שנגזרו עד כה - עד 9 חודשי מאסר בפועל. מנגד, על יתר הנאשמים בעבירות על פי דיני ההגבלים העסקיים נגזרו עונשים קלים בהרבה אשר במירב הגיעו לכדי 6 חודשי מאסר לריצוי בעבודות שירות (למעט שני מקרים ספציפיים בקרטל הירקות הקפואים ובקרטל הגז). בית המשפט קבע עוד כי קרטל המעטפות אינו דומה למרבית הקרטלים אשר נדונו עד כה וכי אין מדובר בקרטל במובנו הרגיל, אלא מדובר בניסיון של היצרנים הנאשמים למנוע שחיקה של שוק המעטפות לחלוטין ("שוק יורד"). דומה כי בעקבות גזר דין זה, בקשר אליו טענה הרשות כי מדובר באחד הקרטלים החמורים שהתקיימו בישראל, עלולים הקהילה העסקית ומנהליה לקבל את הרושם לפיו אם הקרטל מבוצע בשוק זניח יחסית (שלא לומר שוק "פחות מעניין"), אשר אינו קשור בשוק הפיננסי או שאין לו השפעה ישירה ומשמעותית על הצרכן הסופי בישראל (כי אם בעיקר על השוק המוסדי-ציבורי) - כי אז העונשים אשר ייגזרו בקשר אליו יהיו פחותים, מן המדרג הנמוך. מסר כאמור עלול להיות מסוכן. בהטלת עונש של מאסר בפועל בדרך של עבודות שירות אין בחלק גדול מן המקרים, כפי שקבע בית המשפט העליון בפרשה אחרת, כדי להגשים את תכליות הענישה

בתחום ההגבלים העסקיים, והוא עשוי להיראות לצדדים להסדר כ"עסקה משתלמת" בשים לב לסכומי הכסף הניכרים שניתן לגרוף כתוצאה מן הקרטל.

הכותבים, רונית אמיר יניב ודן פוגלמן, הינם עורכי דין האחראים על תחום ההגבלים העסקיים במשרד יגאל ארנון ושות'.